

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ІНТЕГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Реформування системи вищої освіти, спрямоване на підвищення якості підготовки фахівців відповідно до світових стандартів, оновлення та модернізацію змісту освіти з метою входження у світовий освітній простір, висуває ряд проблем, серед яких значне місце посідає питання інтеграції як важливого чинника успішного розвитку вищої освіти в сучасній Україні. Інтеграційні процеси, що охоплюють останні десятиліття всі сфери суспільного життя нашої держави, мають значний вплив і на розбудову вищої освіти оновленої форми, тому доволі очевидно постає необхідність ретельного вивчення сучасних інтеграційних тенденцій, що й зумовлює актуальність проблеми.

Проблема інтеграції в освіті в різні часи привертала увагу науковців та розглядалася ними з різних точок зору, проте, аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить, що серед дослідників немає одностайності у визначенні самого поняття інтеграції, а інтеграційні процеси в освіті розглядаються здебільшого в контексті лише одного або декількох напрямів.

Так, А.П. Ліферов зауважує, що будь-які визначення інтеграції не є універсальними, оскільки не враховують усього комплексу елементів, що залучаються до неї, і сама інтеграція також є відносною, тому що це процес об'єднання, але ще не сама єдність [5, с. 7-8].

Саме тому виникає необхідність всебічного дослідження поняття інтеграції в системі вищої освіти, розгляду основних напрямків інтеграції і впливу інтеграційних процесів на розвиток вищої освіти, визначення змісту поняття інтеграційного середовища в процесі підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності – мета статті.

Термін *інтеграція* має латинське походження (*integratio* – відновлення, заповнення, *integer* – цілий) та позначає комплексний багатофункціональний процес, що має вираження в самих різноманітних формах [2, с. 5]. Інтеграція може розвиватися як в окремих країнах, так і на регіональному та глобальному рівнях. Інтеграція у світовій освіті є тенденцією, яка в кінці XX – на початку XXI ст. стає однією з базових категорій сучасної педагогіки. Інтеграція в освіті – частина складного і всеохоплюючого наближення, взаємодії, взаємопроникнення національних структур [5, с. 7-8].

Серед основних інтеграційних напрямів розвитку вищої освіти нашої держави відмітимо, перш за все, напрям міжнародного співробітництва в освітній сфері, спрямований на встановлення тісної співпраці, обмін досвідом та новітніми технологіями, піднесення якості підготовки фахівців до світових стандартів і реформування освіти. Важливо відмітити, що інтеграційні процеси повинні бути спрямованими в першу чергу на покращення загального стану освітньої системи, перейняття лише позитивного передового досвіду, що ні в якому разі не передбачає руйнування фундаментальних вітчизняних традицій у підготовці майбутніх фахівців. Так, А.Бойко відмічає, що дуалістичний характер будь-якої національної освіти полягає, з одного боку, у збереженні доброго, міцного коріння національної культури, з іншого – в адекватному оновленні, спрямованому на підготовку особистості до життя в динамічному, взаємозалежному світі [3, с.34-35]. Серед стратегічних завдань реформування вищої освіти в Україні виокремлюють трансформацію кількісних показників освітніх послуг у якісні. Цей трансформаційний процес, на думку дослідників, має ґрунтуватися на таких засадах:

- національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає в збереженні та примноженні національних освітніх традицій;
- розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватися законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного простору;
- розвиток вищої освіти слід розглядати в контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у т.ч. європейської.

Вищі школи необхідно наповнити зміст освіти новітніми матеріалами, запровадити сучасні технології навчання з високим рівнем інформатизації навчального процесу, вийти на творчі, ділові зв'язки із замовниками фахівця [3, с.38].

Аналіз інтеграційних процесів у європейських країнах показує, що інтеграція у сфері політики і економіки суттєво впливає на освітню галузь. Так, сучасними тенденціями освіти і виховання в розвинутих країнах світу є:

- розвиток духовних сил, здібностей та вмінь, завдяки яким громадяни єдиної Європи зможуть долати життєві перешкоди;
- формування громадянської відповідальності;
- забезпечення можливостей для особистісного й професійного зростання з метою самореалізації;
- створення умов для саморозвитку творчої індивідуальності [1, с.124].

Розглядаючи інтеграцію в освіті з точки зору інтернаціоналізації, А.П. Ліферов відмічає, що так само як і інші суспільні інститути, освіта під впливом всеохоплюючого процесу інтернаціоналізації життя стає все більш відкритою для міжнародного співробітництва. Для успішного розвитку міжнародних інтеграційних процесів в освіті необхідне досягнення суспільством певного рівня розвитку при наявності як мінімум трьох умов:

- міцного економічного фундаменту в певній групі країн;
- безперечного верховенства закону;
- демократичного прийняття рішень, заснованого на принципах компромісу та консенсусу [5, с.5].

Разом з тим, певний ступінь розвитку і постійного вдосконалення інтеграційних процесів є необхідною умовою суспільного прогресу. Виходячи з цього, можемо дійти висновку про взаємний вплив і об'єктивну взаємозалежність рівня розвитку суспільства та інтеграційних тенденцій.

Розкриваючи поняття міжнародної інтеграції у сфері освіти, А.П. Ліферов вказує, що для інтеграції є характерними зростаючі за рахунок злагодженої міжнародної освітньої політики взаємне наближення, взаємодоповнюваність та взаємозалежність національних систем освіти, синхронізація дій за допомогою їхнього регулювання відповідними наднаціональними інститутами, поступове зародження тенденцій до формування єдиного освітнього простору як найбільш ефективної форми реалізації задач. Розглядаючи різноманітні міжнародні інтеграційні об'єднання, А.П. Ліферов виокремлює об'єднання вищого типу, що ставлять своєю метою формування та реалізацію єдиної освітньої політики на всіх рівнях навчання, регулювання цього процесу за допомогою відповідних наднаціональних органів. Єдиним на сьогоднішній час прикладом такого рівня інтеграційних об'єднань виступає Європейський Союз.

На нашу думку, міжнародна інтеграція як важлива тенденція розвитку системи вищої освіти в Україні повинна мати багатосторонній, різноплановий характер, оскільки багатоаспектність інтеграційних тенденцій сприятиме більш успішному розвитку національної освітньої системи. Очевидно виступає необхідність ретельного вивчення та аналізу закордонного досвіду, освітніх стандартів та запровадження лише тих із них, які є прийнятними для державної системи освіти та сприятимуть ефективнішому її розвитку. Так, останні роки питанню інтеграції вищої освіти та науки приділяється значна увага в Російській Федерації.

Аналізуючи проблеми сучасної вищої освіти в Україні, можемо припустити, що налагодження тісної співпраці вітчизняних наукових інститутів та вищих навчальних закладів сприятиме значному підвищенню рівня підготовки майбутніх фахівців. Досліджуючи інтеграційні процеси у цій сфері, А.П. Бердашкєвич відмічає, що інтеграція освіти і науки – процес об'єктивний. Освіта і наука – діяльності, засновані на взаємодії з науковими знаннями. Якщо головна мета науки – отримання нового знання, то основне завдання освіти – розповсюдження і роз'яснення наукових знань. Вища освіта і наука, як спеціалізовані області діяльності, без взаємоінтеграції та тісної взаємодії між собою, а також реальним сектором економіки втрачають дієздатність і стають все менш конкурентоспроможними. [2, с. 4].

Інтеграція вищої освіти і науки може здійснюватися різним чином, у тому числі за такими напрямами:

- залучення вищими навчальними закладами працівників наукових організацій та науковими організаціями працівників вищих навчальних закладів для участі в освітній і (або) науковій діяльності;
- реалізація спільних науково-освітніх проектів, наукових досліджень та експериментальних розробок;
- створення на базі вищих навчальних закладів науковими організаціями лабораторій, що здійснюють наукову чи науково-технічну діяльність;
- створення вищими навчальними закладами на базі наукових організацій кафедр, що здійснюють освітній процес.

Для реалізації повноцінної інтеграції освіти і науки, підкреслює А.П. Бердашкєвич, необхідна наявність ще одного важливого складника – промислового виробництва. Без такого поєднувального елемента, як інновації у промисловому виробництві, інтеграція освіти і науки не буде втіленою у життя [2, с. 6-7].

Так, подальший аналіз даного питання дає нам змогу констатувати, що інтеграція підприємств та вищих навчальних закладів також повинна стати предметом усебічної уваги, адже таке співробітництво сприятиме покращенню підготовки майбутніх фахівців, подальшому працевлаштуванню та забезпеченню підприємств висококваліфікованими працівниками.

Проблему інтеграції можна також розглядати з точки зору взаємодії наук та галузей між собою. Так, М.В. Лазарева, досліджуючи інтеграцію як філософську категорію та педагогічне поняття, відмічає, що інтеграція виникла на фоні протилежності – диференціації наук та їхніх галузей, зростаючого обсягу знань та вимог до них у сучасних науках. Поглиблення процесу диференціації наук є однією з причин, що веде до протилежного ефекту – прагненню до цілісності, інтеграції знань із різних галузей. Інтеграція є глобальною тенденцією, оскільки характеризує процеси, що мають місце не тільки в науці, а й у всіх областях суспільної діяльності [4, с. 33].

Отже, що стосується навчального процесу у вищих навчальних закладах, треба зазначити, що останнім часом все більше уваги приділяється питанню

інтеграції навчальних дисциплін між собою, створюються відповідні умови для запровадження інтегрованих курсів профільюючих дисциплін, а також загальноосвітніх дисциплін із дисциплінами профільюючого циклу. Прикладом такої інтеграції може слугувати викладання інтегрованого курсу іноземної мови з урахуванням специфіки професійної діяльності майбутніх фахівців, а також особливостей профільних дисциплін певної спеціальності, адже цілком очевидно, що для досягнення високого рівня підготовки в сучасних умовах велике значення має вільне володіння фахівцями однією чи кількома іноземними мовами на рівневій професійній комунікації, що дає змогу брати участь у спілкуванні з іноземними партнерами на професійному рівні, підвищує конкурентоспроможність випускників вищих навчальних закладів на ринку праці. Запровадження такого інтегративного підходу у викладанні сприятиме підвищенню рівня підготовки і викладачів ВНЗ, даючи їм змогу розширити коло власних знань та підвищити свою кваліфікацію.

За умови запровадження вищими навчальними закладами вказаного рівня міжпредметної інтеграції, а також урахування інших інтеграційних напрямів, уважаємо за можливе висунути та дати визначення поняттю, що характеризує навчальний процес у сучасних інтеграційних умовах – поняттю інтеграційного середовища у навчанні.

Так, під *інтеграційним середовищем* у процесі підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності ми розуміємо складні та багатогранні умови навчання, що передбачають наступні фактори:

- запровадження міждисциплінарного підходу до підготовки майбутніх фахівців з метою досягнення ними високого рівня кваліфікації та професіоналізму, набуття студентами інтегративних знань;
- урахування передового зарубіжного досвіду, ознайомлення студентів із сучасними інноваційними досягненнями закордонних спеціалістів у відповідній галузі з метою піднесення підготовки майбутніх фахівців до рівня світових стандартів, створення умов для взаємодії із закордонними фахівцями.
- створення сприятливих умов для плідної співпраці викладачів та студентів, інтеграції спільних зусиль по опануванню професією, запровадження використання новітніх мультимедійних та комп'ютерних технологій у процесі навчання;
- створення умов для розвитку зацікавленості студентів у прийнятті участі в розробці наукових проєктів, що сприятиме інтеграції наукової сфери та системи вищої освіти;
- запровадження взаємодії студентів та працівників підприємств і організацій з метою практичного оволодіння професією та подальшого працевлаштування.

Таким чином, зазначимо, що проведений аналіз дає нам змогу визначити, що складне та багатоконпонентне поняття інтеграції в освіті може розглядатись у зовнішньому прояві як процес реформування, модернізації освіти, рух до Європейського простору, одним із завдань якого є піднесення компетенцій майбутніх фахівців до світових стандартів, а також в її внутрішньому прояві, що має на увазі найрізноманітніші напрями, такі як інтеграція змісту навчальних дисциплін, інтеграція освіти і науки, вищих навчальних закладів та підприємств та ін.

Розглянуті інтеграційні тенденції у системі вищої освіти дають нам змогу окреслити наступні рівні інтеграції:

- міжнародний, що має на увазі співробітництво в освітній сфері на рівні держав з метою обміну досвідом та передовими досягненнями, розвитку та модернізації національної системи освіти, піднесення якості освіти до світових стандартів;
- науково-освітній рівень, що передбачає інтеграцію наукових інститутів та закладів вищої освіти з метою налагодження плідної співпраці в проведенні наукових досліджень та підготовці майбутніх фахівців;
- інтегративно-дисциплінарний, спрямований на запровадження інтеграції навчальних дисциплін, викладання на основі інтегративного підходу;
- навчально-практичний, покликаний забезпечити інтеграцію підприємств, установ, організацій та вищих навчальних закладів з метою надання студентам можливості практично використати набуті знання в майбутній професії, ознайомитися на практиці з особливостями майбутньої професійної діяльності.

Як бачимо, зазначені інтеграційні рівні не вичерпують всього різноманіття можливих інтеграційних напрямів у вищій освіті. Подальшого вивчення потребує методика запровадження інтеграційних технологій у навчально-виховний процес ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева О.В. Сучасні тенденції виховання та освіти в розвинених країнах світу / О.В. Алексеева // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3. – С. 119-124.
2. Бердашкевич А.П. Интеграция образования и науки: федеральный закон и социальные процессы / А.П. Бердашкевич // Образовательные технологии. — 2008. — № 1. — С. 3—9.
3. Бойко А. Проблеми розвитку української освіти в умовах євроінтеграції / Анжела Бойко // Вища освіта України. — 2008. — № 2. — С. 34—39.
4. Лазарева М.В. Интеграция как философская категория и педагогическое понятие / М.В. Лазарева // Педагогическое образование и наука. — 2007. — №3. — С. 33-35.
5. Лиферов А.П. Интеграционные тенденции в мировом образовании / А.П. Лиферов // Педагогика. — 2009. — № 6. — С. 3—11.

Подано до редакції 14.06.10

РЕЗЮМЕ

У статті розглядається вплив інтеграційних процесів на розвиток системи вищої освіти в Україні, досліджується поняття інтеграції у вищій освіті, визначається зміст поняття інтеграційного середовища у процесі підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Ключові слова: інтеграція, інтеграційне середовище.

Н.М. Перевознюк

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ: ИНТЕГРАЦИОННЫЙ АСПЕКТ РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается влияние интеграционных процессов на развитие системы высшего образования в Украине, исследуется понятие интеграции в высшем образовании, определяется суть понятия интеграционной среды в процессе подготовки будущих специалистов к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: интеграция, интеграционная среда.

N.M. Perevoznyuk

TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE: THE INTEGRATIVE ASPECT SUMMARY

The article analyzes influence of integrative processes on development of the system of higher education in Ukraine. The author studies the notion of integration in higher education; determines the contents of the notion of integrative environment in the process of training future specialists for professional activity.

Keywords: integration, integrative environment.